

Yetişkinlerde Dönüşümsel Öğrenme Deneyimleri

Özet

Bu çalışma, yetişkinlerin yaşamlarında karşılaştıkları kritik olaylar, ikilemler ve kırılma anları sonrasında öğrenme yoluyla nasıl bir bakış açısı değişimi yaşadıklarını incelemektedir. Dönüşümsel öğrenme yaklaşımı, yetişkinlerin yalnızca yeni bilgi edinmeleriyle değil; önceki varsayımlarını sorgulamaları, deneyimlerini yeniden anlamlandırmaları ve yeni roller geliştirmeleriyle ilgilenir. Çalışmada dört farklı ülkeden (Türkiye, Çekya, Fransa, Fransa'da çalışmaya katılan Portekizli yetişkin) sekiz yetişkinin dönüşüm deneyimleri anonimleştirilmiş biçimde ele alınmıştır. Bulgular, dönüşümün çoğu zaman kayıp, ayrılık, kriz, kontrol baskısı, mesleki tükenmişlik, zorunlu yer değiştirme veya kişisel anlam arayışı gibi deneyimlerle başladığını; ancak eleştirel düşünme, sosyal destek, yeni bilgi ve beceri edinimiyle daha kapsayıcı bir yaşam perspektifine dönüştüğünü göstermektedir.

Anahtar kelimeler: dönüşümsel öğrenme, yetişkin eğitimi, yaşam boyu öğrenme, eleştirel yansıtma, deneyim, sosyal katılım

1. Giriş

Öğrenme, insan yaşamının yalnızca çocukluk ve gençlik dönemlerine özgü bir süreç değildir. Yetişkinlik döneminde bireyler çalışma hayatı, aile rolleri, toplumsal değişimler, sağlık sorunları, ekonomik krizler veya kişisel kırılmalar nedeniyle yeniden öğrenmeye ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaç bazen mesleki bir beceri kazanma, bazen sosyal hayata yeniden katılma, bazen de kişinin kendi yaşamını ve değerlerini yeniden anlamlandırma arayışı olarak ortaya çıkar.

Yetişkin eğitimi açısından önemli olan nokta, yetişkinlerin boş bir zihinle öğrenmeye başlamamalarıdır. Her yetişkin, geçmiş deneyimleri, inançları, değerleri, korkuları, başarıları ve hayal kırıklıklarıyla öğrenme ortamına gelir. Bu nedenle yetişkin öğrenmesi, yalnızca bilgi aktarımı üzerinden değil; deneyimi merkeze alan, katılımcının kendisini ifade etmesine imkân veren ve eleştirel düşünmeyi destekleyen bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

Dönüşümsel öğrenme kuramı bu noktada güçlü bir açıklama çerçevesi sunar. Kurama göre yetişkinler, mevcut anlam çerçevelerinin yetersiz kaldığı bir durumla karşılaştıklarında önce ikilem yaşar, ardından varsayımlarını sorgulamaya başlar ve zamanla yeni bakış açıları geliştirebilirler. Bu süreç sonunda öğrenme, yalnızca bilgi edinme değil, kişinin kendisiyle, çevresiyle ve toplumla ilişkisini yeniden kurma deneyimine dönüşür.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Yetişkin öğrenmesinin temel özellikleri

Yetişkin öğrenmesine ilişkin yaklaşımlar, yetişkinlerin çocuklardan farklı öğrenme özelliklerine sahip olduğunu vurgular. Knowles'ın andragoji yaklaşımında yetişkin öğrenenlerin kendi öğrenmelerini yönlendirme eğiliminde oldukları, geçmiş deneyimlerinden beslendikleri, öğrenmenin neden gerekli olduğunu bilmek istedikleri ve öğrendiklerini kısa sürede yaşamlarına uygulamaya

önem verdikleri belirtilir. Bu nedenle yetişkin eğitiminde katılımcının deneyimi, eğitimin pasif bir unsuru değil, doğrudan öğrenmenin kaynağıdır.

Jarvis'in deneyim merkezli yaklaşımı da yetişkin öğrenmesinin çoğu zaman yaşamdaki uyumsuzluklardan doğduğunu gösterir. Kişinin önceki bilgi ve deneyimleri yeni bir durumu açıklamaya veya çözmeye yetmediğinde öğrenme ihtiyacı belirginleşir. Bu uyumsuzluk bazen iş yaşamında, bazen aile ilişkilerinde, bazen sosyal çevrede, bazen de kişinin kendi iç dünyasında ortaya çıkar.

Freire'nin bilinçlenme yaklaşımı ise öğrenmeyi bireyin kendi yaşam koşullarını, sınırlarını ve toplumsal etkileri fark etmesiyle ilişkilendirir. Bu açıdan yetişkin öğrenmesi, yalnızca bireysel gelişim değil, aynı zamanda kişinin kendi yaşamı üzerinde daha bilinçli ve sorumlu biçimde söz sahibi olmasıdır.

2.2. Dönüşümsel öğrenme yaklaşımı

Dönüşümsel öğrenme, bireyin daha önce sorgulamadan benimsediği anlam çerçevelerini fark etmesi, bu çerçeveleri eleştirel biçimde değerlendirmesi ve daha kapsayıcı, açık ve esnek bir bakış açısı geliştirmesi sürecidir. Mezirow'a göre yetişkinler, deneyimlerini yorumlarken belirli referans çerçeveleri kullanırlar. Bu çerçeveler; kültürel kabuller, alışkanlıklar, değerler, öğrenme tarzları, benlik algısı ve geçmiş yaşantılarla şekillenir.

Dönüşüm genellikle "kafa karıştırıcı ikilem" olarak adlandırılan bir kırılma anıyla başlar. Kişi, önceki düşünme biçimlerinin artık yeterli olmadığı bir durumla karşılaşır. Bu aşamada korku, suçluluk, öfke, utanç, belirsizlik veya kayıp duygusu yaşanabilir. Ancak dönüşümsel öğrenme yalnızca kriz yaşamakla gerçekleşmez. Krizin öğrenmeye dönüşebilmesi için kişinin kendisini ve varsayımlarını değerlendirmesi, başkalarıyla anlamlı diyalog kurması, yeni roller denemesi ve yeni beceriler geliştirmesi gerekir.

Dönüşümsel öğrenme sürecinde üç unsur özellikle önemlidir: eleştirel yansıtma, rasyonel söylem ve deneyimin merkeziliği. Eleştirel yansıtma, kişinin kendi düşüncelerini, inançlarını ve davranışlarını sorgulamasını sağlar. Rasyonel söylem, kişinin başkalarıyla güvenli ve açık bir ortamda düşüncelerini tartışmasına imkân verir. Deneyimin merkeziliği ise öğrenmenin kişinin yaşam öyküsünden kopuk olmadığını, tam tersine bu öykü içinde anlam kazandığını gösterir.

3. Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşıma dayalı olarak yapılandırılmıştır. Fenomenolojik yaklaşım, katılımcıların belirli bir olguyu nasıl deneyimlediklerini, bu deneyime hangi anlamları yüklediklerini ve bu anlamların yaşamlarında nasıl bir dönüşüm oluşturduğunu anlamaya yöneliktir. Bu çerçevede çalışma, yetişkinlerin dönüşümsel öğrenme deneyimlerini kendi anlatıları üzerinden incelemektedir.

Araştırma grubu, yaşamında en az bir belirgin dönüşüm deneyimi yaşadığını ifade eden sekiz yetişkinden oluşmaktadır. Katılımcılar amaçlı örnekleme yaklaşımıyla belirlenmiş; farklı yaş, meslek ve yaşam deneyimlerinden gelen bireylerin sürece dâhil edilmesine dikkat edilmiştir. Katılımcıların tamamı kadındır. Kişi, kurum, şehir ve ülke adları gizlenmiş; katılımcılar A, B, C, D, E, F, G ve H şeklinde kodlanmıştır. Ülkeler ise Ülke 1, Ülke 2, Ülke 3 ve Ülke 4 olarak verilmiştir.

3.1. Katılımcı bilgileri

Kod	Ülke	Yaş	Cinsiyet	Mesleki durum
A	Ülke 1	43	Kadın	Emekli
B	Ülke 1	40	Kadın	İş insanı
C	Ülke 1	59	Kadın	Emekli
D	Ülke 2	43	Kadın	Gazeteci
E	Ülke 2	27	Kadın	Yönetici
F	Ülke 2	40	Kadın	Girişimci
G	Ülke 3	30	Kadın	Yönetici
H	Ülke 4	31	Kadın	Girişimci

Veriler, yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Görüşmelerde katılımcılara dönüşüm öncesi yaşamları, dönüşümü başlatan olay veya durum, yaşadıkları ikilem, bu süreçte hissettikleri duygular, varsayımlarındaki değişim, yeni roller ve dönüşümün yaşamlarına yansımaları hakkında sorular yöneltilmiştir. Veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir; analizde üç ana tema kullanılmıştır: dönüşümü başlatan faktörler, dönüşümsel öğrenme sürecinin aşamaları ve dönüşümün sonuçları.

4. Bulgular

4.1. Dönüşümü başlatan faktörler

Katılımcı anlatıları, dönüşümsel öğrenmenin çoğu zaman bireyin yaşamında derin etki bırakan bir olayla veya uzun süre biriken bir rahatsızlıkla başladığını göstermektedir. Bu olaylar her katılımcıda farklı biçimde ortaya çıkmıştır; ancak ortak nokta, önceki yaşam düzeninin veya anlam çerçevesinin artık yeterli olmamasıdır.

A için dönüşümü başlatan temel olay, erken yaşta yaşanan aile kaybıdır. Bu kayıp, eğitim yaşamının kesintiye uğramasına ve hayatın beklenenden farklı bir yöne evrilmesine neden olmuştur. B için dönüşüm, boşanma ve çocuğuyla birlikte yeni bir şehre taşınma süreciyle başlamıştır. C'nin dönüşümü ise depresyon, aile kaybı, ekonomik kriz ve eşinin sağlık sorunu gibi üst üste gelen sarsıcı olaylarla ilişkilidir.

D'nin dönüşüm sürecinde aile içi kontrol ve bireysel özgürlük ihtiyacı öne çıkmaktadır. E için dönüşüm, yurt dışındaki öğrenim deneyiminin salgın koşulları nedeniyle yarıda kalması ve eve dönme zorunluluğuyla başlamıştır. F, uzun süre başkalarının ihtiyaçlarını önceleyen bir yaşam düzeninin ardından kendi isteklerini ve yaşam amacını sorgulamaya başlamıştır. G, değişimi daha çok kişisel gelişim ve öz algı üzerinden tanımlamıştır. H ise mezuniyet sonrasında yaşadığı yoğun umutsuzluk, tükenmişlik ve yön kaybını dönüşümün başlangıç noktası olarak ifade etmiştir.

Bu bulgular, dönüşümsel öğrenmenin tek bir olay tipine indirgenemeyeceğini göstermektedir. Kayıp, ayrılık, ekonomik kriz, aile baskısı, zorunlu yer değiştirme, mesleki tükenmişlik veya kişisel anlam

arayışı dönüşümün başlangıç noktası olabilir. Önemli olan, bu deneyimlerin bireyde “mevcut bakış açıyla bu durumu açıklayamıyorum” duygusu üretmesidir.

4.2. Dönüşümsel öğrenme sürecinin işleyişi

Katılımcıların anlatılarında Mezirow’un dönüşümsel öğrenme sürecinde tanımladığı aşamaların izleri görülmektedir. İlk aşamada katılımcılar genellikle kafa karıştırıcı bir ikilem yaşamışlardır. Bu ikilem, bazı katılımcılarda kayıp ve yas, bazılarında aileden ayrılma, bazılarında ekonomik çöküş, bazılarında ise kişisel özgürlük ve yaşam amacıyla ilgili bir çatışma olarak ortaya çıkmıştır.

İkinci aşamada katılımcılar, kendilerini ve geçmiş kararlarını sorgulamışlardır. A eğitimine devam edememesini; B boşanma kararının ailesi tarafından nasıl karşılanacağını; C ilişkilerinin gerçekliğini; D annesiyle ilişkisini; E kendi yeterliliklerini; F başkaları için yaşama alışkanlığını; H ise değişime uyum sağlayıp sağlayamayacağını sorgulamıştır. Bu sorgulama, dönüşümün yalnızca dış olaylardan kaynaklanmadığını, bireyin iç dünyasında da aktif bir değerlendirme süreci başladığını göstermektedir.

Üçüncü aşamada katılımcılar, önceki varsayımlarını eleştirel biçimde değerlendirmeye başlamışlardır. Bazı katılımcılar “iyi insan” veya “iyi aile üyesi” olmanın kendi ihtiyaçlarını yok saymak anlamına gelmediğini fark etmiştir. Bazıları çevresindeki ilişkileri yeniden değerlendirmiş, bazıları ise başarısızlık, korku veya yalnızlık algısını yeniden anlamlandırmıştır. Bu aşama, dönüşümsel öğrenmenin merkezindeki eleştirel yansıtmanın açık biçimde görüldüğü aşamadır.

Dördüncü aşamada katılımcılar, benzer dönüşüm süreçlerinin başkaları tarafından da yaşandığını fark etmişlerdir. Bu farkındalık, yalnızlık duygusunu azaltmış ve bazı katılımcılar için destek arama davranışını kolaylaştırmıştır. Aile, arkadaşlar, eğitim ortamları, profesyonel destek veya öğrenme toplulukları bu süreçte önemli rol oynamıştır.

Sonraki aşamalarda katılımcılar yeni roller ve eylem seçenekleri geliştirmiştir. B yeni bir şehirde yaşam kurmayı, F kendi ihtiyaçlarını dikkate alan bir yaşam biçimi oluşturmayı, E daha bağımsız hareket etmeyi, H ise yeni bir yaşam planına uyum sağlamayı denemiştir. Bu süreçte bilgi ve beceri kazanımı, özgüvenin artması ve yeni rollerin denenmesi dönüşümün kalıcı hale gelmesini desteklemiştir.

4.3. Vaka anlatımlarının kısa özeti

Vaka anlatımları, yayın bağlamına uygun olarak ayrıntılandırılmadan ortak temalar üzerinden özetlenmiştir:

- A, erken yaşta yaşadığı kayıp nedeniyle eğitim ve yaşam planlarında önemli bir kırılma yaşamış; zamanla bu kaybı kabullenerek yaşamını yeniden düzenlemiştir.
- B, boşanma ve taşınma sonrasında tek ebeveyn olarak yeni bir yaşam kurmuş; mutluluk, özerklik ve sorumluluk kavramlarını yeniden değerlendirmiştir.
- C, doğal afet, aile kaybı ve ekonomik zorlukların ardından insan ilişkilerini, güven duygusunu ve dayanıklılığını yeniden anlamlandırmıştır.
- D, aile içi kontrol ve kişisel sınırlar konusunda yaşadığı gerilimden hareketle kendi kararlarını daha açık biçimde savunmayı öğrenmiştir.
- E, zorunlu dönüş ve belirsizlik deneyimi sonrasında bağımsızlık, yeterlilik ve kendini gerçekleştirme algısını yeniden kurmuştur.

- F, uzun süre başkalarının beklentilerini önceleyen yaşam biçimini sorgulayarak kendi ihtiyaçlarını ve yaşam amacını merkeze alan bir dönüşüm yaşamıştır.
- G, değişimi kişisel gelişimin doğal bir parçası olarak kabul etmiş; sosyal yüzleşme, hak arama ve yeni çevrelere katılma konularında daha cesur hale gelmiştir.
- H, tükenmişlik ve yön kaybı sonrasında yeni bir yaşam planı oluşturmuş; zamanla korku ve suçluluk duygularını merak, öğrenme ve deneyim kazanma isteğine dönüştürmüştür.

4.4. Dönüşümün sonuçları

Katılımcıların dönüşüm deneyimleri, üç ana sonuç alanında toplanabilir. İlk olarak, katılımcılarda öz farkındalık artmıştır. Kişiler kendi duygularını, sınırlarını, ihtiyaçlarını ve güçlü yönlerini daha açık biçimde görmeye başlamıştır. Bu durum özellikle karar alma, ilişki kurma ve yaşam hedeflerini belirleme süreçlerinde belirginleşmiştir.

İkinci olarak, katılımcıların bakış açılarında esneklik gelişmiştir. Daha önce tek doğru olarak kabul edilen bazı düşünceler sorgulanmış; farklı yaşam seçeneklerinin mümkün olduğu görülmüştür. Katılımcılar, zor deneyimlerin yalnızca kayıp veya başarısızlık değil, aynı zamanda öğrenme ve yeniden yapılanma fırsatı olabileceğini ifade etmişlerdir.

Üçüncü olarak, sosyal katılım ve ilişkilerde dönüşüm yaşanmıştır. Bazı katılımcılar daha sağlıklı sınırlar koymayı öğrenmiş, bazıları destek istemenin önemini fark etmiş, bazıları ise yeni sosyal çevrelere katılma konusunda daha cesur hale gelmiştir. Bu açıdan dönüşümsel öğrenme bireysel bir iç değişimle sınırlı kalmamış; kişinin sosyal ilişkilerine ve toplumsal katılımına da yansımıştır.

5. Tartışma

Bulgular, dönüşümsel öğrenmenin yetişkinlik döneminde güçlü bir öğrenme biçimi olduğunu göstermektedir. Katılımcıların tamamında dönüşüm, sıradan bir bilgi edinme süreci olarak değil, yaşamı yeniden anlamlandırma deneyimi olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, yetişkin eğitiminin yalnızca mesleki yeterlilik veya beceri kazandırma ile sınırlandırılmaması gerektiğine işaret etmektedir.

Çalışmada öne çıkan önemli noktalardan biri, dönüşümün çoğu zaman olumsuz veya zorlayıcı deneyimlerle başlamasıdır. Ancak bu deneyimlerin kendisi otomatik olarak öğrenme üretmemektedir. Dönüşümün gerçekleşebilmesi için bireyin yaşadığı deneyimi değerlendirebilmesi, duygularını tanıyabilmesi, önceki varsayımlarını sorgulayabilmesi ve yeni anlamlar oluşturabilmesi gerekir. Bu süreçte güvenli öğrenme ortamları ve destekleyici diyalog büyük önem taşımaktadır.

Katılımcıların anlatıları, dönüşümün hem bireysel hem de sosyal bir süreç olduğunu göstermektedir. Birey kendi iç dünyasında değişim yaşarken, aynı zamanda aile, arkadaş, eğitimci, meslek çevresi ve toplumsal normlarla ilişkisini de yeniden kurmaktadır. Bu nedenle yetişkin eğitiminde dönüşümsel öğrenme yaklaşımı, bireyi yalnızca “öğrenen” olarak değil, deneyimleri, ilişkileri ve toplumsal konumu olan bütüncül bir özne olarak ele almalıdır.

Dönüşümsel öğrenmenin sosyal katılımı ilişkisi de dikkat çekicidir. Kendi yaşamını yeniden anlamlandıran yetişkin, çoğu zaman daha aktif karar alan, destek arayan, başkalarının deneyimlerine daha açık olan ve topluma daha bilinçli biçimde katılan bir birey haline gelmektedir. Bu sonuç, yetişkin eğitimi kurumlarının dönüşümsel öğrenmeyi sosyal içerme, aktif vatandaşlık ve toplumsal dayanışma hedefleriyle birlikte değerlendirmesi gerektiğini göstermektedir.

6. Sonuç

Bu çalışma, yetişkinlerin dönüşümsel öğrenme deneyimlerinin çoğu zaman yaşamın kritik kırılma anlarında başladığını göstermektedir. Kayıp, ayrılık, ekonomik güçlük, kontrol baskısı, zorunlu yer değiştirme, tükenmişlik veya kişisel anlam arayışı, yetişkin bireyin mevcut anlam çerçevesini sarsabilmektedir. Bu sarsılma, uygun koşullarda eleştirel düşünme, öz değerlendirme, yeni roller deneme ve yeni beceriler kazanma sürecine dönüşmektedir.

Araştırma bulgularına göre dönüşümsel öğrenme, yetişkinlerde öz farkındalığı artırmakta, bakış açısını genişletmekte, özgüveni desteklemekte ve sosyal ilişkileri yeniden yapılandırmaktadır. Katılımcılar yaşamlarını dönüşüm öncesi ve sonrası olarak ayırt etmiş; yeni dönemde daha bilinçli, daha seçici, daha esnek ve daha güçlü hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak dönüşümsel öğrenme, yetişkin eğitiminde yalnızca teorik bir yaklaşım değil, uygulamaya dönük güçlü bir pedagojik çerçevedir. Yetişkinlerin deneyimlerini görünür kılan, eleştirel yansıtmayı teşvik eden ve güvenli diyalog ortamları oluşturan eğitim programları, bireysel öğrenmenin ötesinde sosyal katılımı ve toplumsal uyumu da destekleyebilir.

7. Öneriler

7.1. Araştırmacılar için öneriler

- Dönüşümsel öğrenme sürecinin farklı meslek gruplarında nasıl gerçekleştiği karşılaştırmalı olarak incelenebilir.
- Kişisel yaşam deneyimleri ile mesleki gelişim süreçleri arasındaki dönüşümsel öğrenme farklılıkları araştırılabilir.
- Sosyal kültürün, aile yapısının ve toplumsal beklentilerin yetişkinlerin dönüşümsel öğrenme deneyimlerine etkisi nicel ve nitel yöntemlerle değerlendirilebilir.
- Dönüşüm sürecinin süresini, derinliğini ve kalıcılığını etkileyen faktörler üzerine daha uzun süreli çalışmalar yapılabilir.
- Benzer yaşam olaylarını yaşayan ancak dönüşümsel öğrenme sürecine giren ve girmeyen yetişkinler karşılaştırılarak destekleyici koşullar daha açık biçimde ortaya konabilir.

7.2. Uygulayıcılar için öneriler

- Yetişkin eğitimi programlarında katılımcıların yaşam deneyimlerini güvenli biçimde paylaşabilecekleri yansıtıcı etkinliklere yer verilmelidir.
- Eğitimciler, yalnızca bilgi aktaran değil, katılımcıların deneyimlerini anlamlandırmalarına yardımcı olan kolaylaştırıcılar olarak desteklenmelidir.
- Yetişkin öğrenenlere yönelik programlarda eleştirel düşünme, öz değerlendirme, hedef belirleme ve yeni rol deneme gibi süreçler bilinçli biçimde tasarlanmalıdır.
- Halk eğitimi merkezleri, yetişkin eğitim kurumları ve sivil toplum kuruluşları dönüşümsel öğrenme yaklaşımını sosyal içerme ve aktif vatandaşlık çalışmalarıyla birlikte ele alabilir.
- Kriz, göç, iş kaybı, emeklilik, boşanma, bakım sorumluluğu veya tükenmişlik gibi yaşam geçişleri yaşayan yetişkinler için destekleyici öğrenme grupları oluşturulabilir.
- Öğretmen yetiştirme ve yetişkin eğiticisi eğitimlerinde dönüşümsel öğrenme kuramına ve uygulamalı yansıtmaya yöntemlerine daha fazla yer verilmelidir.

Kaynakça

- Cranton, P. (1996). Professional Development as Transformative Learning. Jossey-Bass.
- Creswell, J. W. (2018). Nitel Araştırma Yöntemleri. Siyasal Kitabevi.
- Dirkx, J. M. (2006). Engaging emotions in adult learning: A Jungian perspective on emotion and transformative learning. New Directions for Adult and Continuing Education.
- Jarvis, P. (2004). Adult Education and Lifelong Learning: Theory and Practice. Routledge.
- Knowles, M. S. (1996). Yetişkin öğrenmesi ve andragojiye ilişkin temel varsayımlar.
- Mezirow, J. (1978). Perspective transformation. Adult Education Quarterly.
- Mezirow, J. (1991). Transformative Dimensions of Adult Learning. Jossey-Bass.
- Mezirow, J. (2000). Learning as Transformation. Jossey-Bass.
- Merriam, S. B., Caffarella, R. S. ve Baumgartner, L. M. (2007). Learning in Adulthood. Jossey-Bass.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri. Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.